

A black and white portrait of a woman with curly hair, looking directly at the camera. The image is the background for the text.

Joan Santanach

ELS VIUS

Meteorα

Joan Santanach

Els vius

Editorial
Meteorα

Els vius

© Joan Santanach i Suñol, 2019

Reservats tots els drets d'edició per

© Editorial Meteora SL

Gran Via de les Corts Catalanes, 794, ent. 1a

08013 Barcelona

Tel. 93 265 56 54

www.editorialmeteora.cat

contacte@editorialmeteora.com

Primera edició: setembre de 2019

ISBN: 978-84-948342-9-5

Dip. Leg.: B.18514-2019

Disseny de la coberta: Eduard Serra

Fotografia de la coberta: © QS Archive / Alamy Stock Photo

Impress a Liberdúplex, Sant Llorenç d'Hortons

SENSE L'AUTORITZACIÓ ESCRITA DE L'EDITOR, QUEDA RIGOROSAMENT PROHIBIDA, SOTA LES SANCIONS ESTABLERTES PER LA LLEI, LA REPRODUCCIÓ TOTAL O PARCIAL D'AQUESTA OBRA A TRAVÉS DE QUALSEVOL PROCEDIMENT MECÀNIC O ELECTRÒNIC, INCLOENT-HI LA REPROGRAFIA, LA DIFUSIÓ PER XARXES TELEMÀTIQUES I LA DISTRIBUCIÓ D'EXEMPLARS D'AQUESTA EDICIÓ MITJANÇANT LLOGUER O PRÉSTEC PÚBLICS.

Els vius

You made me forget myself.
I thought I was someone else,
 Someone good.

LOU REED, *Perfect Day*

Ploreu, sobretot, pels qui viuen.

JOSEP CARNER, *Cant del just*

I

DARRERES HORES DE GERARDO SANLÚCAR

El vindrien a buscar abans que es fes de dia. Els esperaria llevat i vestit, després d'hores de mal dormir i de remoure's, inquiet i engavanyat pels llençols. Tot just el dia abans li havien confirmat la sentència. Cap de les influències que tenia, que creia que tenia, no havia servit de res, i ja no esperava cap indult d'última hora. Malgrat tot, estava tranquil. Havia assumit que antics companys seus, segurament alguns dels homes que havien estat a les seves ordres, l'executarien. Les hores nocturnes havien transcorregut molt més lentes que no esperava, entre pensaments i records de tota mena, i la nit se li havia fet llarguíssima. Llavors, en canvi, que ja clarejava, quan la seva última nit tocava a la fi, tenia la sensació que havia estat no res, una fracció minúscula de temps prèvia al silenci.

També les setmanes transcorregudes des de l'aixecament, viscudes enmig de la bogeria col·lectiva, ara li semblava que havien passat com una exhalació. A ell, i a d'altres que, com ell, no creien que un cop militar hagués de solucionar res, els havien anat a buscar de seguida i se'ls havien emportat sense cap mirament. Coneixia tots

els que l'havien detingut. En els mesos previs, quan tot s'estava coent, havia parlat amb uns quants d'aquells homes de les conseqüències nefastes que pronunciaments, reaccions i contracops havien tingut per al país durant l'últim segle. Amb alguns, en més d'una ocasió. Els interminables conflictes interns només han servit per impedir que ens posem al nivell d'altres països europeus, i han contribuït a radicalitzar les posicions dels uns i dels altres, a complicar qualsevol possibilitat d'entesa. I ens han empobrit encara més. Aquestes paraules, n'estava segur, l'havien condemnat, no pas les ridícules acusacions que s'havien esgrimit durant el consell de guerra. Amb aquesta justícia, no hi hauria pau si finalment triomfava el cop.

Estirat al llit, guaitant el sostre de la cel·la, havia donat voltes llargament, una vegada i una altra, sobre la dificultat de canviar les actituds transmises de pares a fills. Davant la impossibilitat de raonar, davant de la por al canvi, de la por al que no controles, i ells no controlaven els desitjos del poble, la resposta havia estat la violència. Segles d'obscurantisme i d'ignorància els avalaven, alhora que justificaven les reaccions a la defensiva. La por contra la por.

Ara ja no tenia importància. Res no en tenia. El seu temps s'havia acabat i, ell almenys, havia perdut. Feia calor a la cel·la. L'estiu s'imposava sense miraments. El llençol estava xop i exhalava una olor agra i desagradable. En atenció al seu rang, li havien concedit aquella minúscula cel·la per a ell tot sol. Es va llevar, cansat però en pau amb si mateix, així que li va semblar que havia augmentat la minsa llum que entrava per la finestra enreixada. Va posar-se els pantalons, també els mitjons i les sabates, i, amb el tors nu, es va rentar com va poder a la petita pica. Aprofitant que al vespre, a més de sabó, li havien portat una brotxa i una maquineta, deuen voler que faci goig, va decidir afaitar-se per darrera vegada. Ho va fer amb cura, palpant-se la cara més que veient-se-la, i dedicant-se especialment a aquelles zones que sempre li quedaven aspres al tacte. La barba li havia crescut molt en pocs dies i li havia irritat la part baixa del coll. Devia ser la manca de costum. Havia sentit que, als morts,

els continuen creixent els pèls encara durant uns dies. Si trigaven a enterrar-lo, l'enterrarien amb les galtes rasposes.

Abans d'ensabonar-se, s'havia tret l'apòsit que duia al front, perquè no li fes nosa, i després d'esbandir-se rostre, coll i orelles, aprofitant que hi havia una mica més de llum, es va mirar amb deteniment la ferida, pressionant-ne amb compte el contorn amb el tou dels dits. Encara li feia mal i supurava lleugerament en algun punt. Va pensar que no tindria temps de cicatritzar. Es va encongir d'espatlles, va pentinar-se els cabells, esclarissats i grisosos, i es va posar la camisa. Se la va cordar maquinalment, gairebé sense adonar-se'n, amb el pensament molt lluny d'allà. Pensava en Carmen, la seva dona, que segurament ni tan sols sabia que estaven a punt d'afusellar-lo.

L'havia vist per darrer cop feia un parell de dies, després que li haguessin negat diverses vegades l'accés al penal, i li havia insistit que no s'havia de preocupar per ell, que no li passaria res. Era evident que s'havia equivocat. Normalment, a un reu se li concedeixen unes darreres hores amb la família, amb la dona, amb la mare en el cas dels més joves. A ell, no. Moriria sense tornar a veure Carmen ni la seva petita Isabel. Ningú no els en devia haver dit res. Segurament improvisaven. Des de dalt de tot, perquè la decisió venia de molt amunt, havien decidit que calia afusellar algun oficial d'alta graduació que s'hagués mantingut fidel a la República, no fos cas que la tropa se'ls girés així mateix en contra. El cop no s'havia imposat com esperaven i les possibilitats d'èxit minvaven cada dia que passava. Aleshores devia haver sortit el seu nom, que faria el fet, ja que no era, de cap manera, un soldat ras, però tampoc un general. Així tothom veuria que anaven de veritat, que no estaven per orgues, però sense sacrificar cap peça de caça major.

Si no havien avisat la seva dona, millor per a ella. S'estalviaria la humiliació d'assistir a l'execució del marit traïdor. Així l'havien qualificat durant el consell de guerra. El terme el revoltava. Que ells s'atrevisin a qualificar-lo així, ells, que eren els que havien faltat

a la paraula donada. Va fer un esforç per contenir-se, per tornar a pensar en Carmen. La notícia seria un cop fort per a ella, però se'n sortiria. Estava convençut que el seu oncle, dels insurgents de San Quintín, aliè a qualsevol ideologia que no fos la força bruta, faria mans i mànigues per evitar-li qualsevol represàlia. El bon nom de la família ho requeria. Això, suposant que fossin capaços d'aguantar gaires setmanes més. Quan fossin derrotats, la situació canviaria, i Carmen esdevindria la vídua d'un oficial caigut per la República. Va fer un mig somriure. Tampoc no era que ell hagués tingut ocasió de defensar-les gaire, la democràcia i la llibertat. La primera notícia que li havia arribat de l'alçament havia estat la seva detenció. Així s'escrivi la història.

Maquinalment, va agafar la guerrera per posar-se-la, però s'hi va repensar. Feia massa calor, allà dins. La va deixar, doncs, mig plegada als peus del llit. Així vestit, amb el seu uniforme militar brut i rebregat pels dies passats al penal, els seus esforços del vespre anterior no havien aconseguit dissimular-ho gaire, es va asseure a la llitera a esperar que fos l'hora. Deu minuts més tard, un dels guardes va colpejar la porta abans de posar la clau al pany, per avisar-lo que obrien, i va deixar entrar el capellà. Era el pare Velasco, a qui havia tractat abans que el detinguessin. Encara que fos capellà, no era un home que inspirés confiança. A ell, no n'hi inspirava gens. No l'havia vist mai comprometre's amb res que no fos ell mateix. El mossèn, amb el rostre compungit, va preguntar-li si volia confessar-se. Malgrat les circumstàncies, el va tractar de coronel.

—No, pare, jo ja estic en pau amb Déu.

L'altre va fer cara de sorpresa davant la resposta, tan immediata, però no va insistir. Segurament, si l'interlocutor no hagués estat el coronel Sanlúcar, no hauria donat la batalla per perduda tan aviat. Encara li va oferir, però, si podia fer res per a ell.

—No, no pot fer res per mi. Li agraeixo l'ofèriment.

Pocs segons després que el pare Velasco va haver marxat, van trucar per segona vegada, i la porta va donar pas, llavors, al tinent

Alvarado. Devia estar esperant la sortida del capellà. Durant els darrers mesos, quan s'havia incorporat a la guarnició de Burgos, havia estat un dels seus ajudants, un dels més eficaços. Va formar part, igualment, del grup que el va arrestar. Era just que ara el conduís davant l'escamot d'afusellament.

—El capellà diu que no es vol confessar, coronel.

—No.

—Llavors, ha arribat l'hora.

—Ho sé. Estic preparat.

El coronel va girar-se per agafar la guerrera, que l'esperava sobre el llit. En tombar-se, li va preguntar per Carmen.

—Han avisat la meva esposa?

—Que jo sàpiga, no, coronel.

Se'l va mirar directament mentre es posava la jaqueta. El jove, alt i prim, li va sostenir la mirada.

—Millor. Més val així.

EL RELAT DE CARMEN

Tampoc aquesta vegada podria vetllar el cadàver. Acabava de fondre-se'm entre els dits, i pràcticament havia de fer-me a la idea que no havia existit mai. Si més no, per a mi. Havia desaparegut de la meua vida amb una brusquedat inesperada, i jo no tindria cap paper en la seva mort. No era la primera mort que m'arrabassaven. Ni tan sols havia pogut assumir com a pròpia la del meu marit, malgrat que em pertanyia de dret. Me l'havien pres i amb prou feines vaig tenir ocasió de plorar-lo. D'un dia per l'altre ja no hi era i el món em queia a sobre. Vaig plorar la seva absència en silenci, gairebé d'amagat. I les llàgrimes eren tant per ell com per nosaltres dues. La Isabel, tan petita. Se n'havia anat de la pitjor manera, sense temps per assimilar-ho, i m'havia deixat sola com mai no ho havia estat. No fins llavors. La

solitud amb una criatura petita t'obliga a sobreposar-te, però en realitat no pots, simplement el cos actua aliè al pensament i a la tristesa. Aliè a la por. La nena no tenia encara un any i mig. M'ofegava només de pensar-hi. I tot m'espantava. Tenia por de la gent, de quedar-me a casa i de deixar-me veure, tenia por dels veïns, tenia por dels coneguts. Fins i tot de mi mateixa. Tenia por per la meua filla: què faria si a mi em passava res, si se m'enduïen. Em passava les nits desperta, abraçant-la al llit, i atenta a qualsevol remor provinent del carrer, o de l'escala, tement el timbre.

El Luis també el vaig plorar, però sobretot vaig plorar per mi. Apartada de tothom, lluny de mirades acusadores, escapant-me de la falsa commiseració i de les burles d'aquells que fins llavors es deien amics meus. Una mort de nou precipitada, que em posava, una vegada més, davant de la fragilitat de l'existència. Les previsions se n'anaven aigüera avall, com també les certeses. No posseïm res, ni a nosaltres mateixos, i encara menys a la gent del nostre entorn. Ningú no va patir per aquella mort com jo, malgrat que fos una mort que no em pertanyia. Ho sabia jo i ho sabia tothom, que no hi tenia cap dret.

Dues setmanes després d'haver tornat a Madrid, quan encara feia aquella calor que ofega, que t'asseca la gola i gairebé no et deixa respirar, sobretot als que hem nascut a prop del mar, em va venir a veure un que es va presentar com a nebot del general Valladares. Del general Luis Valladares, va especificar, emfasitzant el nom de fonts, com si allò fos necessari per evitar qualsevol malentès. Anava vestit correctament, de civil, amb un braçalet fosc al braç, i duia una cartereta de cuir, embetumada de feia poc. Em va demanar per entrar, distant però correcte, i em va semblar que el millor era accedir-hi. Durant el recorregut fins a la saleta de rebre, va anar guaitant-ho tot amb un interès excessiu. Encara que jo el precedia, en girar-me per adreçar-m'hi el vaig veure com estirava el coll per observar l'interior d'una de les estances que donava al passadís. Va aprofitar que me n'havia deixat la porta mal ajustada per fer-hi una repassada.

Una vegada a la saleta, va començar a parlar de la trista i recent defunció del general, de la qual jo sens dubte devia estar informada, i dels maldecaps que implica una mort sobtada com aquella, i en aquelles circumstàncies, vostè ja m'entén, de cara a posar els papers en ordre i totes aquestes qüestions, i més amb una persona tan activa com el general, perquè vostè ha de comprendre que. I mentre parlava no em mirava directament, sinó que els ulls li anaven de la tauleta baixa que ens separava a la cartera embetumada, que havia deixat plana damunt dels seus genolls, i jo pensava que el betum, encara no prou sec, li tacaria la roba, i al mateix temps intentava concentrar-me en el que m'estava dient, perquè si havia vingut a veure'm no era per a res de bo, això era evident, i els ulls altra vegada cap a la tauleta i de nou cap a la cartera, i a mi em costava deixar de pensar en el betum i els pantalons, i en el Luis, a qui també havia vist de vegades el gest de posar-se la cartera sobre els genolls, per bé que ell ho feia quan n'havia de treure algun paper, i no s'estava mai tota una conversa amb la cartera a sobre, com si s'hagués de protegir de res, sinó que la deixava a terra, al seu costat.

Ens havíem conegut durant la guerra, quan jo treballava a l'hospital de Burgos. No feia pas tant de temps, cosa de sis anys, no pas més, però llavors tot allò em quedava llunyíssim, gairebé com si hagués estat la vida d'una altra persona i el que jo en tingués no fossin res més que records prestats, retalls de la vida d'algú altre. Va ser l'últim any de la guerra. Havia vingut i se n'havia anat, i quan pensava que ja no tornaria, va reaparèixer i se'm va endur. La feina del Ministeri li absorbia moltes hores, per bé que sempre trobava un moment o altre per venir a fer-me una visita. De vegades s'allargava més del previst i trucava dient que trigaria però que volia veure'm, que no me n'anés a dormir, que vindria. I arribava i somreia satisfet en constatar que l'havia esperat llevada. No hi feia res que jo sempre complís el que em demanava. Somreia, entrava al pis i me'n donava les gràcies. Amb mi, sempre va ser molt considerat. Em passava a veure sovint, quan podia, i també se m'emportava. Si en tenia l'ocasió,

és clar. I no em refereixo només als estius passats al Continental. Vam anar a més llocs. Havíem estat a Toledo, se'm va endur a Sevilla uns quants dies, i a Còrdova. Sort en tenia, de l'Anna Maria, que es feia càrrec de la nena. També vam tornar, encara que a mi no em feia gaire gràcia, a Burgos. Va afirmar, taxatiu, que ningú no s'atreveria a recordar-me el que hi havia passat. No havia estat culpa meva, ben al contrari, perquè jo n'havia estat la principal perjudicada. Ningú no tenia dret a retreure'm res, i ningú no ho faria, me'n donava paraula. En temps de guerra, ja se sap com van les coses, va reblar, donant el tema per tancat. I hi vam anar, tot i els recels, i va ser tal com el Luis havia predit.

El nebot del Luis continuava parlant, amb un to que s'esforçava perquè sonés segur i documentat, malgrat que era evident que tant la situació com jo el cohibíem. No m'havia dit mai que tingués nebots. Devia ser un nebot de la dona, encarregat de posar ordre a les piles de papers del Luis. Li vaig preguntar, interrompent el seu monòleg cada vegada més atabalat, si era així. Deu ser nebot de la seva esposa, no? Sí, senyora, Fernando Aranoa, per servir-la, com ja li he dit. Soc, més aviat era, es va corregir adoptant un aire entristit, nebot polític del general Valladares. I quin és el motiu de la seva visita? Entendrà que tinc coses a fer.

Va balbucejar que sí, que ara hi anava, i va rebuscar dins la cartera, com si hagués de localitzar un document extraviat, encara que, a jutjar per la lleugeresa amb què la manejava, no hi devia haver gaires més papers que el que va treure'n i va deixar sobre la taula, orientat de manera que jo pogués llegir-lo. No vaig fer cap gest per veure què hi deia, sinó que me'l vaig quedar mirant a ell, esperant que fos el suposat nebot qui m'ho expliqués, i encara es va atabalar més.

Entre la documentació que l'esposa del general ha dipositat a les meves mans, va continuar l'home, neguitós, hi he trobat diverses ordres de pagament com aquesta. Va tocar el paper de sobre la taula amb les puntes dels dits i els va enretirar de seguida, com si cremés. En total sumen diversos milers de pessetes, destinats a pagar el pis

en què ara mateix ens trobem. La més antiga és del 7 de novembre del 1939, i la més recent, que és aquesta que li he portat, és de fa uns dos anys i mig, del 22 de març de 1943. M'agradaria saber en quina condició ocupa un pis que a totes vistes és, però va corregir-se de nou, sacsejant lleument el cap, era propietat del meu oncle polític. I va continuar, sense aturar-se ni escoltar les meves paraules, Si em permet li aclariré el seu error, els ulls fixos en la superfície de la taula que tenia davant: Si vostè es trobés en possessió d'un document que l'acredités com a llogatera, podríem arribar a un acord beneficiós per a totes dues parts, però vostè comprendrà que, si no fos així, mal que em pesi, li hauria de demanar que abandonés el pis en els propers dies.

Ho va dir d'una tirada, sense respirar, i en acabat, alçant la mirada per primer cop des que ens havíem assegut, tot i que encara amb ulls esporuguits, com per calibrar la meua reacció, es va quedar en silenci, expectant. El discurs s'havia acabat. Me'l vaig mirar amb curiositat, sense pronunciar ni una paraula. Els seus ulls de seguida van córrer a recer de la cartera de cuir, que descansava de nou sobre els genolls. Ja em suposo que per a vostè deu ser un trasbals important, però entendre que no puc fer-hi més, ateses les circumstàncies. Quan em vaig alçar i vaig abandonar la saleta, encara en silenci, no va saber com interpretar el meu gest. Es va quedar sol a la petita estança, removent-se neguitós a la cadira, sense saber què fer. Dos minuts més tard, quan vaig tornar amb el sobre de color verd, me'l vaig trobar amb la mateixa expressió d'incertesa a la cara, tal com l'havia deixat. Amb una certa parsimònia, remarcant la dignitat de cada gest, em vaig asseure altra vegada davant seu, vaig extreure el document del sobre i, apartant al meu torn amb les puntes dels dits l'ordre de pagament que havia vingut a mostrar-me, el vaig deixar sobre la tauleta. Com pot comprovar vostè mateix, senyor Aranoa, m'ha dit que es deia Aranoa, oi?, l'escriptura del pis està a nom meu. Li agrairé, doncs, si no es troba en el seu poder cap altre document que digui el contrari, que se'n vagi de casa meua.

FETS DEL GENERAL VALLADARES

Quan va penjar el telèfon, es va quedar un instant quiet, els dits encara sobre l'aparell, dubtant si despenjar-lo de nou. Li calia confirmar que la partida que esperava havia arribat a destinació aquell mateix dia, tal com estava previst. Però ja devia ser massa tard. No en trauria res, de trucar, perquè ja no devia quedar-hi ningú. Ho hauria hagut de fer al matí, o a primera hora de la tarda, tot just arribat de dinar. Al matí, però, havia hagut de dedicar-se a qüestions més urgents, i aquell migdia el dinar s'havia allargat més que no hauria volgut, i entre una cosa i l'altra se li havia fos la tarda. Recuperant la mobilitat, va apartar la mà del telèfon i va donar un cop d'ull al rellotge de polsera. Gairebé les set. Tant si les botes havien entrat al magatzem com si no, fins l'endemà hi havia poca cosa a fer. En aquella hora segur que tothom havia plegat i, encara que hi truqués, no hi trobaria ningú. No devia quedar-hi ni l'ordenança.

Enretirant la voluminosa butaca on seia cap enrere, es va aixecar amb una certa pesadesa. Estava cansat. Va vorejar el massís i ample escriptori de fusta fosca, profusament ornamentat, de potes gruixudes i treballades, i es va dirigir cap a la porta del despatx. El so de les seves passes, una vegada superada la catifa que ocupava bona part de la superfície de l'estança, el va sorprendre a ell mateix. Va obrir un dels dos batents de la porta i es va adreçar, amb veu imperativa però malgrat tot fatigada, al seu assistent:

—García, porti'm per favor els expedients de subministraments dels darrers quinze dies. Comprovi que no hi faltin els inventaris corresponents.

El tinent, que s'havia incorporat de cop en sentir la porta, li va preguntar si volia també els d'indumentària.

—Especialment els d'indumentària. Demà al matí, a primera hora, hi he de treballar, i així ja els tindrè sobre l'escriptori.

—Entesos, general, ara mateix els vaig a buscar.

L'home, llarg i carregat d'espallles, tot i que encara jove, es va alçar i es va dirigir cap a la sala d'arxius. El general Valladares va tancar la porta darrere seu i va tornar cap a l'escriptori. Abans d'asseure's de nou a la butaca, es va treure un manyoc de claus de la butxaca dels pantalons i en va seleccionar una de petita i daurada. La va emprar per obrir un dels calaixos de l'escriptori. Entre la pila de papers i dossiers que contenia, va escollir una carpeta prima de cartolina, de color crema, sense cap indicació ni etiqueta que la identifiqués. A l'interior només hi havia un document, un paper amb capçalera oficial i mecanografiat per totes dues bandes. El general el va agafar amb compte de no arrugar-lo i en va estudiar, encara una altra vegada, el contingut. Les dues signatures eren al lloc corresponent, al peu del text, i la tinta i el traç dels dos gargots, mal que tots dos plens de llaços, eren prou particulars perquè ningú dubtés que eren obra de dues mans diferents. Tot semblava correcte. L'estava tornant a guardar quan van sonar els dos trucs a la porta. Sense immutar-se, va acabar de desar el paper i va dipositar la carpeta crema damunt l'escriptori, a la seva esquerra. Només llavors va respondre a la petició.

—Endavant.

L'assistent duia quatre o cinc carpetes a les mans, no gaire voluminoses, tot i que en conjunt feien un bon gruix. Va avançar un parell de passes cap a l'interior del despatx i es va aturar, amb el rostre inexpressiu i el cos rígid, en una posició que encara feia més evident la curvatura de la columna.

—Amb el seu permís. Li deixo els dossiers sobre la taula?

—Sí, deixi'ls per aquí —va fer el superior, assenyalant amb el cap un lloc indefinit cap al marge de l'escriptori, a l'altra banda d'on es trobava, pràcticament sense alçar els ulls de la pila de documents que ara sostenia amb una mà i fullejava amb l'altra.

El tinent va dipositar les carpetes vers on el general li havia indicat, en un espai entre dues piles de documentació i llibres de comptes. Va esperar un moment, pendent de si volia indicar-li alguna

cosa més, però davant de la manca de reacció del seu superior, li va semblar preferible retirar-se. Ja girava cua per sortir del despatx quan el general se li va adreçar una altra vegada:

—Pot plegar, si vol, García. Avui ja hem fet prou. Jo trigo deu minuts i me'n vaig cap a casa.

—Gràcies, excel·lència. A les seves ordres. Bona nit, general.

—Bona nit, tinent.

Quan l'assistent va ser fora, el general va abastar els dossiers que li havia dut, va examinar les pulcres anotacions de les cobertes, fetes amb una acurada cal·ligrafia negra, i en va triar un. De dins, en va prendre un paper, gairebé idèntic al que havia estat llegint un moment abans de la tornada del tinent. Un full amb la capçalera impresa, mecanografiat per les dues cares amb dues signatures al peu del text. Llavors, va recuperar el document que hi havia dins la carpeta crema i els va comparar, un a cada mà, estudiant-los amb deteniment. El contingut era idèntic, llevat de les xifres que s'hi consignaven, superiors en el paper que havia extret del calaix de l'escriptori. Es va fixar sobretot en les signatures. Els traços eren pràcticament calcats. La feina era bona, com sempre.

Quan en va estar prou convençut, va col·locar el nou document dins el dossier, en el lloc que ocupava el seu bessó. Aquest darrer, al seu torn, va anar a parar a l'interior de la carpeta crema. Sostenint-la encara a la mà, va donar una altra ullada al rellotge. Un quart de vuit tocat. Abans de marxar, va triar un segon dossier dels de la pila i el va posar, juntament amb la carpeta crema, dins un maletí de pell. S'havia passat el dia arraconat entre un moble auxiliar i la paret, abandonat però al seu abast. Va apilar correctament el munt de dossiers que s'havia fet dur, va comprovar-ne l'efecte, que li va semblar satisfactori, i es va aixecar. Va sortir del despatx amb el maletí a la mà. El llum de la taula del tinent García estava apagat i el seu seient, tal com preveia, era buit.

EL RELAT DE CARMEN

Moltes vegades em portava al teatre o a sopar, o simplement passejàvem sense pressa mentre em comentava les darreres novetats i les idees en què treballava. Es dedicava a la intendència, però intendència de grans dimensions. Roba, capots, uniformes, botes —les botes sempre duien problemes: o el cuir era massa rígid o la sola relliscava o no estaven ben cosides les diverses parts; sempre portaven problemes—, i igualment tendes de campanya, roba interior, què sé jo. Tot allò que necessita la tropa. I després hi havia els altres negocis. El Luis aprofitava qualsevol oportunitat que la seva posició li proporcionava. Ho feia tothom. D'alguna manera, el règim ho propiciava, com a forma per recompensar els que el servien. No s'havia de dir ni s'havia de notar, però estava plenament assumit. I el Luis era especialment hàbil. Li agradava dir que eren els nostres negocis, seus i meus. Algun cop que s'hi havia referit en singular, es corregia ràpidament. Els nostres negocis. Així els anomenava. I és cert que alguna vegada jo li havia donat un cop de mà. Però es va morir i es va acabar tot.

Jo vaig fer el que corresponia, n'estic convençuda, vaig fer el que ell hauria volgut que fes. En aquell moment tampoc no em veia capaç de res més. Tot i que em va deixar un regust amarg, com de renúncia, no va ser cap claudicació, i molt menys una fugida. Simplement, vaig agafar la nena i vaig tornar a casa. No em vaig veure amb cor de quedar-me i assistir a l'enterrament del general com si la cerimònia no tingués res a veure amb mi. Tampoc no volia haver d'aguantar mirades de reüll, ni notar que la gent abaixava el to de veu quan passés pel meu costat. No m'ho mereixia. I encara menys la Isabel. Per això me'n vaig anar. Per això i perquè ja no havia de fer-hi res, allà, aguantant l'espectacle de la seva dona fent de vídua adolorida. Només m'hauria faltat aquesta. Per això vaig estimar-me més no canviar de plans i tornar-me'n aquell mateix matí, tal com havíem decidit.

Amb la seva mort ens vam trobar de nou en una situació delicada. No és que ningú em fes el buit d'entrada, no va ser exactament així, però sí que de mica en mica tothom va anar desapareixent. Van deixar de venir a veure'm, van deixar de trucar, es van acabar les invitacions. Abans era excepcional la setmana que no tenia un parell de tardes ocupades, de vegades més i tot. Sovint havia de dir que no. Ara, allò, s'havia acabat. Res no va tornar a ser el mateix. A la tardor, que és quan la gent recupera la rutina de l'any, quan trobes els coneguts, ja em vaig adonar que la situació havia canviat. En el fons, no em va sorprendre. Tampoc les excuses. Que la mort del Luis era massa recent, que els podia posar en un compromís. Que més endavant. Els interessava el Luis i el que podia fer per ells, no pas jo. Obsequiar-me a mi era una forma d'obsequiar-lo a ell, mal que fos indirectament. Una vegada mort, jo esdevenia innecessària. Ningú no troba a faltar la clau d'una porta tapiada. Tornava a estar aïllada. De seguida em vaig adonar que assumir-ho no implicava trobar-hi solució. Entre altres raons, perquè aquest cop disposava de molts menys recursos. Els anys no passen en va.

Em va fer il·lusió la teva trucada. Que hi hagi gent que no em truca no significa que no en rebi cap, de trucada, no et pensis, malgrat que normalment són menys agradables que la teva. Però ara no m'hi vull capficar. Em vas fer recordar una època feliç, de quan les coses anaven bé. Després de penjar vaig estar pensant una bona estona en els estius amb el Luis, en la vida de llavors, tan diferent de la d'ara. Tot ha canviat tant! La gent em saludava amb respecte, s'interessaven per mi, fins i tot em tenien una mica de por. Imagina't! I tot perquè jo estava amb el Luis. Amb això n'hi havia prou. No em calia patir per res, no com ara. És tan fàcil, quan tot rutlla, oblidar-se dels problemes, creure que res no canviarà. Ara sé que no era més que una il·lusió, un miratge que la seva mort va esborrar. Els bons temps van durar massa poc.

• •

II

RECORDS DE MARTÍ

La primera vegada que la vaig veure, malgrat que s'acostava a la quarantena, continuava despertant l'admiració de tothom que la tractava. O, simplement, que tenia ocasió de contemplar-la. De les dones, per bé que fos una admiració no exempta d'enveja, però sobretot dels homes. Era capaç d'adreçar-se'ls i de fer-los sentir, al mateix temps, invisibles. No pas pocs se la miraven amb una avidesa goluda, difícil de dissimular, que l'actitud distant que adoptava, lleugerament menyspreadora, no aconseguia apaivagar. Va ser alguns anys després d'acabada la guerra, el quaranta-quatre o el quaranta-cinc, no n'estic segur. Potser més aviat el quaranta-cinc. L'any que el meu oncle em va trobar feina a Santander i va convèncer els pares que m'hi fessin anar.

A casa anàvem molt justos, com gairebé tothom en aquells anys en què tot escassejava. L'agreujament de la malaltia del pare va complicar encara més la situació familiar. I com que amb l'ajuda del meu germà en tenia prou per tirar endavant la poca feina que hi havia al taller, doncs a tothom li va semblar bé, també a mi, que me

n'anés fora a guanyar un sou. De passada, s'estalviaven haver d'alimentar un adolescent afamat i en edat de créixer, ja que la manutenció anava a càrrec de l'hotel. Aquest aspecte va tenir el seu pes en la decisió dels pares, malgrat que no els feia gaire gràcia que me n'anés tan lluny. A casa érem quatre germans, dos nois i dues noies, i sempre teníem gana.

La mare i la germana petita, l'Olga, que aquell matí no aniria a l'escola perquè estava una mica empiocada, van voler acompanyar-lo a l'estació. S'hauria estimat més que la petita estigués bona i hagués anat a classe, com la Berta, l'altra germana. Així s'haurien dit adeu a casa i llestos. Però l'Olga, que n'estava molt, del Martí, havia insistit i insistit fins que la mare havia dit que d'acord, que anirien a acomiadar-lo. Si no hagués estat per ella, potser la mare, que ja veia que al noi no li feia gens de gràcia, no s'hauria decidit a acompanyar-lo. Tot i que de ganes, a ella, tampoc n'hi faltaven.

Els altres homes de la casa, el pare i el seu germà Pere, dos anys més gran que ell, els havia abraçat i els havia dit adeu al vespre, després de sopar. Aquell matí, excepcionalment, hi havia feina pendent al taller i abans que el Martí es llevés ja eren fora de casa. Havia sentit que la mare cridava el Pere, amb qui compartia llitera, però s'hi havia tornat a girar amb l'esperança de dormir una mica més, mal que fos alguns minuts. Davant la perspectiva de marxar l'endemà al matí, ell, que amb prou feines havia sortit de Barcelona, li havia costat molt adormir-se i s'havia passat bona part de la nit donant-li voltes i escoltant, amb un punt d'enveja, la respiració pausada del seu germà.

Al començament, quan la mare li va explicar que, a través d'un amic de l'oncle, havien sabut que hi havia una feina d'ajudant de conserge en un hotel santanderí, la perspectiva d'anar-se-n'hi fins i tot li havia fet gràcia. Ara, que ja no hi havia marxa enrere, no n'hi feia gota. S'hauria estimat molt més quedar-se, encara que fos per fer hores en qualsevol botiga del barri. Si calia ajudar, ajudaria, però

prop de casa. Ja podia dormir tranquil, el Pere, que a ell ningú no li havia demanat que se n'anés a l'altra punta d'Espanya. El pare el volia tenir al seu costat, que aprengué bé l'ofici. Un bon impressor sempre tindrà feina, repetia sovint el pare. Més valia que fos el Martí qui marxés a la vora del Cantàbric a fer les Amèriques.

Sabia que era injust, pensant això. El Pere s'havia passat moltes hores component i fent anar la minerva, i encara més des que al pare se li entumien els dits i havia de deixar, cada vegada més, les formes a mig fer perquè les acabés el seu germà gran. Els llargs mesos de presó després de la guerra, malgrat que no hi hagués cap càrrec contra seu, l'havien deixat molt tocat. Ell parlava de la humilitat, que a la cel·la se't ficava als ossos, però el seu germà Pere sospitava que havia rebut alguna pallissa. La policia sentia predilecció pels dits dels caixistes. Martí era conscient que als pares els sabia greu fer-lo anar a Santander. Estava convençut que hi havien donat unes quantes voltes, abans de proposar-li que agafés la feina. Alguns amics, en canvi, fins i tot li envejaven la sort de poder tocar el dos d'aquella ciutat grisa, apagada i esporuguida, i de córrer una mica de món. Ell, almenys, veuria l'Atlàntic, li recordaven. Però aquesta perspectiva, aquella nit, no li feia la més mínima il·lusió.

I és que no tenia cap ganes de marxar, i molt menys tan lluny. Què se li havia perdut a Santander? L'oncle li hauria pogut trobar una feina una mica més a prop. Sempre presumia dels amics que, segons deia, tenia pertot arreu. Que si en aquella ciutat n'hi havia un que li devia tants favors, que si amb el de més enllà eren íntims. A l'hora de la veritat, només era capaç d'enviar-lo a Santander. Doncs déu-n'hi-do, les influències que tenia, si no podia aconseguir res millor.

Tornant-hi una vegada i una altra no en trauria res. N'era ben conscient, però no se'n podia estar. La incomoditat a l'estómac i el neguit continuaven presents fes el que fes. Aconseguia oblidar-se'n durant alguns minuts, el pensament discorria per altres camins, fins que s'adonava que ja no pensava ni en el viatge ni en els mesos que

l'esperaven, i tornava a donar-hi voltes i recomençava el neguit. De segur que ho pagaria l'endemà. Potser podria dormir una estona al tren, però no és el mateix. Pesaria figures tota la jornada.

L'andana era plena de gent que esperava, amb maletes i altres paquets acumulats entre les cames, com petites illes en el marasme de l'estació. Feia pocs minuts que havia arribat un tren procedent de Saragossa, i els passatgers que en baixaven, suats i amb el rostre congestionat, sovint amb la mirada espessa després d'una nit mal dormida en les dures bancades del vagó, es barrejaven a l'andana amb els que havien d'enfilarse al tren que, a ell, el duria a Santander. En aquella hora, a l'estació, eren ben pocs els que havien aconseguit passar una nit de son tranquil.

Es van dir adeu al peu del vagó. Cotxe 8, seient 43. Tercera classe. L'Olga, malgrat el refredat que arrossegava, estava bastant més excitada que no pas ell. S'ho mirava tot amb uns ulls molt oberts, encara que una mica envermellits per la malaltia, com si no se'n volgués perdre cap detall, i després es girava cap al seu germà, estranyada que el Martí no compartís el seu entusiasme.

—Escriu-nos sovint, eh!

—Cada dia.

Son germà li va fer un petó, incapaç d'afegir-hi res més. Encara que no els ho digués, en el fons, ara, a l'hora de marxar, agraïa que l'haguessin acompanyat. A casa havia repetit que no calia, que hi podia anar tot sol. Però millor així. Li farien la partida menys trista. La petita, aprofitant que ell s'havia inclinat per besar-la, se li va penjar al coll i li va enganxar els llavis a la galta, que encara guardava el gust, un record, del sabó d'afaitar. Encara que, de moment, tingués poca barba, el Martí havia considerat que el viatge ho requeria, i havia fet servir la brotxa i la maquineta del pare.

El petó de l'Olga es va allargar uns quants segons. Quan el va deixar anar, el jove es va girar cap a la mare. El nus a la gola es feia cada vegada més estret i amenaçava d'ofegar-lo. Ella el va abraçar, estrenyent-lo ben fort.

—Estem molt orgullosos de tu.

—Adeu, mare —va mormolar el noi, i es va ajupir per agafar la maleta en què duia les seves coses. No pesava gaire.

—Cinc mesos passen molt de pressa, i encara més treballant. No te n'adonaràs que tornaràs a ser a casa.

Amb un peu a l'estrep i la mà lliure a la barra que els passatgers empraven per pujar al vagó, el Martí es va girar cap a la mare i la germana i els va fer un somriure trencat. No va ser capaç d'emetre cap més paraula de comiat. Es va xuclar els mocs i va penetrar al compartiment. Mentre buscava el seu seient, resseguint la numeració indicada en minúscules cartel·les de llauna, es va eixugar amb un gest furtiu els ulls. Havien estat a punt de trair-lo.

•

Devia ser a final de maig que va arribar, o a tot estirar a començament de juny, perquè, malgrat que ja feia uns dies càlids i assolellats, a l'hotel on vaig anar a treballar, el Gran Hotel Continental, hi havia encara pocs estadants. Els primers començaven a arribar per aquelles dates, i la senyora Carmen va aconseguir una de les millors habitacions, amb vistes directament sobre el port. De seguida que va entrar es va dirigir al conserge, sense fer cap cas d'un matrimoni que s'esperava pacientment, una mica separat del taulell de recepció. Darrere seu, una nena de nou o deu anys, tota seriosa, però amb una curiositat que li feia estirar el coll per veure-ho tot, i una jove bastant més vulgar, poc parladora, pel que vaig poder constatar durant els dies que van passar a l'hotel, que ja llavors vaig suposar que devia ser la mainadera. El conserge, que estava acabant de passar al registre les dades dels clients que havien arribat aquell matí, la va atendre de seguida, li va donar la benvinguda i se li va adreçar pel nom.

—L'estàvem esperant, senyora Orriol. Ha tingut un bon viatge?

Afortunadament, la parella no va haver d'estar-se allà palplantada gaire estona, i ni tan sols es van queixar. La dona es va limitar a comentar el fet al marit, amb una certa acritud, mentre jo els obria

la porta de l'habitació i els deixava les maletes al costat de l'armari. No sols se'ls havia colat a la recepció, sinó que havien hagut d'esperar que jo tornés al vestíbul, després de carregar els bultos de la senyora Orriol i companyia, per fer-me càrrec del seu equipatge. L'home la va fer callar assenyalant-li que hi havia roba estesa, i, potser per això mateix, quan els vaig haver mostrat la cambra, em va donar una propina acceptable. Res a veure, però, amb la que acabava de rebre.

A començament de juny, en efecte, encara no havia arribat el gruix de visitants de l'hotel. No va trigar gaire a omplir-se i la relativa tranquil·litat prèvia va deixar lloc a un moviment constant. Llavors va ser un no parar de persones amunt i avall, d'empresaris i les seves famílies, sovint acompanyats del seu propi servei, que hi venien a prendre banys de mar —banys d'onada, se'n deia—, o de funcionaris de la capital i altres cortesans, que, amb l'excusa de passar uns dies descansant, procuraven no perdre posicions prop dels superiors. Aquests, els superiors, rarament residien al Continental, sinó que s'estaven a l'Hotel Real o a El Sardinero, llevat que tinguessin a la seva disposició algun dels palauets de la zona. Era com si el tràfec dels ministeris, incapaç d'aturar-se durant els mesos estivals per por de perdre la inèrcia, s'hagués traslladat de Madrid a la vora del Cantàbric.

Durant aquells mesos vaig aprendre a interpretar els gestos dels subalterns, malgrat que normalment interrompien la conversa així que qualsevol treballador de l'hotel se'ls acostava. Cap a mitjan estiu ja era capaç de valorar, per l'actitud que prenien, si l'aproximació al cap havia estat fructífera, o bé si, ben al contrari, les coses no acabaven de rutllar. Llavors se'n mantenien allunyats un parell de dies abans de tornar a la càrrega. Eren especialment il·lustradors de com evolucionaven els seus interessos els posats que adoptaven a l'hora d'esmorzar, quan la dona, més relaxada o, al contrari, amb repriminacions expressades en veu baixa, indicava al marit l'estratègia que havien de seguir durant la jornada que tot just iniciàvem.

Hi havia, també, alguns capellans que hi venien per descansar i, de passada, aprofitaven per evitar que es refredessin algunes

relacions influents. Per aquelles dates l'hotel s'omplia igualment de militars, per bé que no pas de la més alta graduació. A primera hora del matí despatxaven amb subordinats seus, que no pernoctaven pas al Continental, sinó en pensions de la part vella de la ciutat, i cap al migdia eren ells que es desplaçaven cap als hotels de més anomenada per informar els comandaments.

Carmen Orriol de Sanlúcar formava part, per tradició familiar, de la casta militar. En esclatar la guerra, el seu marit, el coronel Gerardo Sanlúcar, destinat a Burgos, havia tingut el detall de declarar-se lleial a la República i havia estat honorablement afusellat pels seus excompanys d'armes. Així que se'n va assabentar, l'oncle de Carmen, també militar, va començar a estirar els fils que tenia a l'abast per protegir la neboda i la seva filla, que llavors devia ser molt petita. Afortunadament, els despatxos adreçats a superiors o les trucades a deshora van ser bastant menys necessaris del que el tinent coronel Orriol havia temut, perquè la neboda no estava pas mancada de recursos.

Quan va rebre carta de l'oncle preguntant-li per la situació i assegurant-li que no s'havia de preocupar per res, que ell vetllava per la família i especialment per elles dues, que estaven vivint uns moments tan difícils, Carmen ja havia aconseguit despertar l'interès d'un prometedor tinent d'infanteria, afecte a l'alçament del 18 de juliol, que s'havia destacat en els confusos moments que seguiren el cop militar a la ciutat. No semblava que calgués patir gaire, almenys de moment, per la seva seguretat.

L'oncle es va informar sobre el galant i tots els que l'havien tractat coincidien a augurar-li un ràpid ascens en l'escalafó jeràrquic. Sembla que era un personatge decidit, disciplinat i competent. Un entusiasta de la croada, convençut que calia fer net. O això és el que en corria. En qualsevol cas, no es van equivocar pel que fa a la promoció de l'oficial: ja havia assolit el grau de comandant quan una bala va travessar-li el coll durant la defensa de Terol.

Carmen Orriol, de família de militars i casada amb un coronel, veu com el seu home és afusellat a Burgos pels seus mateixos companys, l'agost de 1936, per haver-se mantingut fidel a la República.

A partir d'aquest fet tràgic, Carmen, una vídua jove, infermera d'ofici, molt atractiva i amb una filla petita, emprendreà una lluita diària per la supervivència en un entorn de crua postguerra i en un marc de relacions afectives sempre envoltades d'inseguretat i perill.

L'any 1945, però, enmig del canvi estratègic del règim franquista forçat per la derrota de Hitler, Martí, un grum català d'un hotel de Santander, serà el testimoni inesperat d'uns fets que precipitaran la vida de Carmen Orriol cap a un futur fora de tot control.

www.editorialmeteora.cat

Meteora

9 788494 834295

PVP 18,00 €